

«POSSESSIONES SEU VILLAE KENEZIOS HABENTES...»: ЕВОЛЮЦІЯ ІНСТИТУТУ КЕНЕЗСТВА НА ТЕРИТОРІЇ КОМІТАТУ БЕРЕГ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ XVI – ПЕРШІЙ ТРЕТИНІ XVIII СТОЛІТЬ

Михайло Перун

аспірант кафедри археології, етнології та культурології,
ДВНЗ «Ужгородський національний університет», Ужгород
E-mail: perunmisha@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0003-1372-7738>

У даній статті зроблена спроба розкрити основні ознаки та функції кенезів комітату Берг другої половини XVI – першої третини XVIII століття. Також, однією із головних цілей публікації є розгляд еволюції кенезського статусу в зазначений вище історичний період. Загалом, ранньомодерна епоха відзначилась для прикордонних північно-східних територій Королівства Угорського та північно-західних рубежів Трансильванського князівства значним рухом й притоком населення. Подібна міграційна активність призводила до взаємодії різних правових систем, результатом чого ставала поява нових або зміна значення старих юридичних конструкцій. На даний момент, «кенезство» розглядається в науковій літературі як феномен високогірних карпатських поселень, існуючий винятково в межах побутування «волоського права». Відповідно, одним із основних завдань цього дослідження є перевірка згаданої концепції на прикладі Березького комітату, до складу якого входили рівнинні, передгірські та гірські території. Додатково, в публікації проводиться комплексний аналіз поняття «кенез» та розглядаються різні варіанти його значень. Для досягнення поставленої мети, автор опрацьовує письмові джерела, пов'язані з адміністративно-територіальним та економічним устроєм комітату Берг. Разом з тим, у публікації розглядаються окремі елементи тогочасної соціальної структури поселень Угорського Королівства. В статті обґрунтовується теза про поступову трансформацію статусу «кенезства» та його витіснення елементами угорського права, котру автор намагається продемонструвати за допомогою аналізу даних актів, привілеїв, урбаріїв та інвентарних описів комітатів Північно-Східної Угорщини XVI – XVII століть. Особливу увагу приділено опрацюванню таких документів як грамоти про надання привілеїв кенезам поселень комітату Берг, судова справа кенезських сімей села Гукливе 1645 року і урбарії ранньомодерного періоду з Чинадіївської (Сентміклоської) та Мукачівської домінії. Додатково, в публікації проводиться огляд поняття «біров», котре існувало разом з «кенезством» в межах комітату Берг. Автор доходить до висновку, що кенезі не були однорідними в плані функцій і, відповідно, мали свій внутрішній поділ. В той же час, виділення основних ознак інституту кенезства на території Березького комітату дозволяє стверджувати про його поступову трансформацію та перехід в рамки угорського права. Задля певних уточнень та більш розгорнутого аналізу досліджуваного явища, автором допускається вихід за часові та географічні рамки дослідження.

Ключові слова: біров, волоське право, кенез, урбарії.

Постановка проблеми. Рух населення на території сучасного Закарпаття в період з XVI до XVIII століть був доволі складним й тривалим процесом, різним аспектам якого зараз важко надати однозначно чітку оцінку. Етнічні, часові, соціально-економічні, конфесійні та деякі інші особливості залюднення північно-східних комітатів Угорського Королівства відрізнялись власною специфікою навіть на доволі близьких сусідніх територіях, що додатково вносило проблематичності в сам процес дослідження. Попри такий широкий діапазон наукових проблем, підвищена увага вчених завжди була прикута до питань шляхів міграції населення й наявності або відсутності правового упорядкування на заселених територіях, при розгляді яких дослідники формували в минулому і продовжують висловлювати зараз різні, або навіть й прямо протилежні, гіпотези та концепції.

Дослідник О. Мицюк сприймав колонізаційні процеси в північно-східній частині Угорського Королівства як дуалізм стихійного та регульованого заселення, обидва види якого проходили одночасно. Вчений зауважував, що кероване залюднення карпатських

земель відбувалось під управлінням спеціальних «старост» [Мицюк, 1938, с. 38–40]. В той же час, історик О. Петров стверджував, що значна, якщо не більша, частина русинських⁶ поселень XIV – XVII століть з'явилась на південних схилах Карпат саме завдяки домовленостям між землевласниками, котрі надавали власні поля й ліси для користування, та підприємливими людьми (часто – з їхніх же селян), які зобов'язувались приводити туди поселенців з інших територій в обмін на певні привілеї (право на будівництво корчми, право на власну ділянку землі, право на володіння млином і т. д.) [Петров, 1929, с. 3]. Одним із найпопулярніших термінів, які використовувались в письмових джерелах на позначення таких активних підприємців-колоністів, було слово «кенез»⁷.

⁶ «Русини» – колишня самоназва українців, яка до середини XX століття зберігалась на території сучасного Закарпаття. Надалі, слово «русинський» буде використовуватись саме в значенні «український».

⁷ Похідне від південнослов'янського слова «кнез», яке має те саме значення і походження, що й східнослов'янське поняття «князь».

Термін «кене́з» вперше з'являється в угорських письмових джерелах у 1219 році («Villani kenesii et omnes alii de provincial Doboka...») [Gszesik, 2021, с. 107]. На території ж комітатів⁸, розташованих в межах сучасного Закарпаття (зокрема, Мараморощ) найстаріша згадка про дане поняття фіксується у 1326 році в грамоті короля Карла Роберта (Анжу) про надання кене́зу Станіславу та його сину Стену земель у Сурдоку⁹ («...fidelitates et servicia meritoria Stanislai Kenezu filii Sten...») [Mihályi, 1900, с. 6]. Початкові записи про кене́зів були пов'язані з процесом так званої «волоської¹⁰ колонізації», під якою мається на увазі потужний міграційний рух східнороманських племен XIII – XIV століть. Згадані переселенці йшли з Балканського півострова до Трансильванії та передгір'їв Марамороша, звідки поступово розселялись як по інших комітатах Угорського Королівства (в тому числі й Березькому), так і на гірські території Королівства Польського.

Доволі розповсюдженою є думка про те, що сама вищезгадана хвиля заселення проходила у рамках звичаєвого «волоського права», поширеного серед тих самих східнороманських племен Балкан [Тиводар, 2010, с. 10–11], [Шандра, 2014, с. 158]. Тим не менш, питання про існування даної окремої та унікальної юридичної системи й етнічний склад її носіїв залишається дискусійним. Так, історик Ю. Гошко досить скептично ставився до проблеми «волоського права» та вважав, що значна частина його елементів бере початок з «Руської правди» й звичаєвих прав різних місцевостей [Гошко, 1976, с. 58–59]. Подібну позицію займає дослідник Р. Шандра, який допускає, що волоське право містило в собі ознаки різних правових систем (в тому числі й німецької та української (руської)), запозичені завдяки «гнучкості» східнороманських звичаєвих норм [Шандра, 2014, с. 158]. В той же час, вчені Г. Горинь та В. Конопка взагалі спростовують сам факт побутування волоської правової системи в Українських Карпатах та існування «волоської колонізації» [Горинь, Конопка, 2020, с. 93–94].

Попри те, що поняття «кене́з» виникло на основі середньовічного волоського права, у межах якого й набуло свого поширення, **метою** даної публікації є дослідження основних ознак та функцій саме кене́зства ранньомодерного періоду, котре побутувало у тогочасних поселеннях комітату Берег. В рамках окресленої мети автор вирішує такі **завдання**: з'ясувати статус та привілеї березьких кене́зів, опрацювати інформацію про розміри їх данини, описує колонізаційні функції кене́зства.

Актуальність та стан дослідження проблеми. Питання еволюції інституту кене́зства є надзвичайно важливим для дослідження ранньомодерної історії Закарпаття, адже воно дозволяє розкрити дві великі наукові проблеми. Перша з них – це з'ясування причин заселення регіону та розкриття особливостей

колонізаційних процесів. Друга – це реконструкція соціальної структури поселень Карпатського регіону ранньомодерного періоду. Враховуючи те, що система «кене́зства» була поширена не лише на території Закарпаття, а й на землях багатьох інших сусідніх регіонів та країн, нові дані про кене́зів можуть допомогти тим історикам, які досліджують минуле України, Румунії, Словаччини, Польщі та Угорщини. Додатково, популяризація теми еволюції кене́зства та опублікування документів з іменами й прізвищами кене́зів можуть стати корисним надбанням для дослідників генеалогії, мовознавців і ономастів.

В науковій літературі питання інституту кене́зства розглядалось, здебільшого, у статтях та монографіях, присвячених темам волоського права та «волоської колонізації». В подібного роду публікаціях увага дослідників не була сконцентрована лише на описі статусу кене́зів комітату Берег, а охоплювала дещо ширші питання, які стосувались системи кене́зства на всій території Карпат. Так, М. Тиводар припускав, що першими кене́зами були старости військових поселенців, яких угорські королі в часи Середньовіччя розміщували на державних землях для охорони прикордонних територій [Тиводар, 2010, с. 10–11]. Р. Шандра разом з М. Бедрій описують кене́за, як сільського голову, одним із основних обов'язків якого була участь в судових засіданнях [Шандра, Бедрій, 2013, с. 119–120].

Варто зазначити, що сучасний український дослідник М. Дністрянський вважає використання терміну «кене́з» необґрунтованим, пропонуючи вживати замість нього слово «князь» [Дністрянський, 2019, с. 12]. На нашу думку, такий понятійний підхід може призвести до плутанини при дослідженнях, адже лексема «князь» в українській мові асоціюється з високим феодальним титулом, а не із місцевим самоврядуванням карпатських поселень. Тим не менш, дане питання потребує подальшого розгляду для прийняття певного консенсусного рішення, адже місцеві східнослов'янські назви, використовувані для найменування кене́зів, дещо відрізнялись від зафіксованих в документах понять.

Якщо говорити про початковий статус кене́зів, то румунський історик І.-А. Поп вважав їх очільниками та власниками волоських сіл, з яких вони збирали певну данину. Серед них, вчений виділяв дві категорії кене́зів – більш багатих «долинних» та дещо дрібніших сільських. Коріння частини угорської шляхти І.-А. Поп виводив саме від заможних волоських кене́зів, які, з часом, змінили православне віросповідання на більш вигідне римо-католицьке та асимілювались, ставши частиною місцевих еліт [Поп, 2010, с. 23–24]. В той же час, питання подальшої долі сільських кене́зів вчений не розглядав. Попри те, що І.-А. Поп опишував ситуацію, яка склалась на території середньовічного Марамороського комітату, вона цілком характерна й для тогочасного Берега, який, з огляду на своє розташування, теж перебував під впливом «волоської колонізації».

Ще один румунський історик, А. Філіпашку, висував таку саму версію щодо переходу середньовічних кене́зів у ранг шляхти. Щоправда, він поширював подібний сценарій еволюції волоських еліт лише на

⁸ Адміністративно-територіальна одиниця Угорського Королівства, тождана за своїм значенням поняттю «графство» та «жупа».

⁹ Сучасне село Стримура (округ Марамуреш, Румунія).

¹⁰ Волохи – узагальнена назва польетнічних східнороманських племен, з яких пізніше виділились румунський та молдовський народи. Також, даним терміном могли позначати певні соціальні стани (до прикладу, людей, зайнятих гірським вівчарством).

найзначніші роди, в той же час стверджуючи, що після угорських законів 1514 року більшість кенезів почали перетворюватись на звичайних сільських старост із суддівськими функціями. [Filiraşcu, 1997, с. 58 – 59] Архиваріус Я. Мігаї, який зібрав та опублікував документи XIV – XV століть, пов'язані з історією Мараморощини, зробив у своїй книзі примітку під текстом вже згаданої нами грамоти 1326 року. В ній дослідник так само зазначає, що волоські кенези були повністю рівними з угорською шляхтою і являли собою привілейовану верхівку східнороманського суспільства [Mihályi, 1900, с. 7–8]. Натомість, чеський дослідник К. Кадлец вважав, що кенези навіть в часи свого розквіту були нижчими за статусом від угорської шляхти. Свою теорію історик підтверджував на основі середньовічних письмових джерел XV століття, в яких судові свідчення волоських кенезів вважались менш достовірними та значущими, ніж показання представників «natione Hungarica» [Kadlec, 1916, с. 206].

В будь-якому випадку, до XVI століття, внаслідок вже згаданої поступової асиміляції волоських еліт та їх входження до шляхетського стану, термін «кенез» відокремився від вищих прошарків суспільства та став більш «простонародним» на території Угорського Королівства. До слова, подібні процеси з цим самим поняттям відбувались і на території сусіднього Королівства Польського (з 1569 р. – Корони Польської Речі Посполитої), звідки на території комітату Берег приходила велика кількість нових поселенців у XVI – XVIII століттях. Притоку населення із земель Руського воєводства¹¹ сприяв той факт, що дана адміністративна одиниця межувала з тодішніми угорськими територіями.

Виклад основного матеріалу. Якщо говорити про адміністративний устрій Березького комітату в другій половині XVI – першій третині XVIII століття, то більшу його частину займали дві великі домінії¹² – Мукачівська та Чинадіївська (Сентмікльська).¹³ Перша з них складалась із семи округів (Верховинський, Крайнянський, Великолучківський, Барбівський, Кайданівський, Бобовищанський і Визницький) – котрі, в різний час, нараховували від 124 до 150 сіл – та 4 містечок¹⁴ (Мукачево, Берегово, Вари та Великі Береги). Друга була дещо менша за розмірами, і в часи свого максимального розквіту займала 35 поселень (включно із своїм центром – містечком Чинадієво), які розташовувались в долині р. Латориця та її приток і простягались аж до Вододільного хребта Карпат [Зубанич, 2013, с. 7–8]. Поселення обидвох доміній

знаходились в різних кліматично-рельєфних умовах – від гірських поселень з важкими для землеробства й садівництва умовами (Гукливе, Нижні Ворота, Воловець, Верб'яж, Скотарське, Абранка і т.д.) до передгірських та рівнинних сіл й містечок із більш сприятливими агрикультурними ландшафтами (Загаття, Доробратово, Кольчино, Ракошино, Великі Лучки і т.д.). Якщо розташовані ближче до рівнини та передгір'їв поселення були відносно стабільно заселеними, то землі в горах залишались, значною мірою, або малообжитими, або взагалі незалюдненими. До прикладу, в 1570 році у доповіді імператору Священної Римської імперії та королю Угорщини Максиміліану II (Габсбургу) комісія Сепешської королівської палати охарактеризувала гірських поселенців Берега як кочівників, котрі постійно переселяються з одного місця на інше [Петров, 1930, с. 85–86]. За таких умов пріоритетною метою для власників доміній залишалось закріплення нових поселенців на гірських територіях для збільшення кількості платників данини. Окрім традиційного методу примановання людей, яким користувалась угорська шляхта – а саме, звільнення новоприбулих поселенців від податків та панщини на певну кількість років – ще одним із випробуваних способів для заохочення переселень була співпраця з кенезами. На початку статті ми вже згадували версію О. Петрова про договір між землевласниками та особами, котрі за певні блага погоджувались приводити нових кріпаків. Значною мірою, вона підтверджується грамотами XVI – XVII століть з комітату Берег про надання привілеїв кенезам або про підтвердження попередніх кенезських прав. Окрім Державного архіву Закарпатської області (далі ДАЗО), де нині зберігається певна їх частина, велику кількість подібного роду документів в журналі «Magyar Történelmi Tárg» опублікував закарпатський археолог, краєзнавець та дослідник історії комітату Берег Т. Легоцький. Якщо говорити про час створення цих письмових джерел, то всі вони походять з другої половини XVI – другої половини XVII століття. Основними надавачами згаданих грамот виступають трансильванські князі Жигмонд Ракоці та його син Дердь Ракоці I, феїшпани комітату Берег: Гашпар Магочі, Ференц Магочі і Міклош Естергазі, капітан Мукачівського замку Янош Балінг та вдова Дердя Ракоці I – Жужанна Лорантфі. Відповідно, дані письмові джерела стосуються Мукачівської домінії, оскільки феїшпани Березького комітату та трансильванські князі, здебільшого, й були власниками даних володінь.

Грамоти про підтвердження привілеїв кенезам написані угорською та латинською мовами, причому інтитуляція завжди виконувалась латиною. Варто додати, що всі вони створювались за певним структурним та змістовим шаблоном. Так, представник Березького комітату або Мукачівського замку надавав конкретним особам статус кенезства з усіма прилеглими до нього привілеями (здебільшого, мова йшла про право на будівництво млина, право на володіння наділом землі та право на передачу свого статусу нащадкам). Серед основних умов продовження привілеїв були сумлінна сплата данини та роботи по заселенню й розширенню тих сіл, які кенези очолювали. Особлива увага наголошувалась на тому, що нових

¹¹ В середньовічний та ранньомодерний періоди – адміністративно-територіальна одиниця Польського Королівства (з 1569 р. – Корони Польської Речі Посполитої), розташована біля кордону з Угорщиною. Охоплювала землі в межах сучасних Львівської, Івано-Франківської й Тернопільської областей України та Підкарпатського й частини Люблінського воєводства Республіки Польща.

¹² Велике феодальне землеволодіння.

¹³ Обидві назви домінії пов'язані з різномовними варіантами найменування її центрального населеного пункту – українським «Чинадієво» та угорським «Szent-Miklos». Дане співіснування двох топонімів на позначення одного містечка відоме в угорських документах з 1570 року.

¹⁴ На позначення аграрних містечок в ранньомодерних документах Угорщини використовувались два терміни – латинський «oppidum» та угорський «mezőváros».

поселенців потрібно приводити не з сіл, належних Мукачівському замку, а з інших «чужих» територій. В документі 1613 року від Міклоша Естергазі, який є підтвердженням попередньої кенезської грамоти 1592 року, наданої князем Жигмондом Ракоці двом жителям Тибави – Бобалю Івану та Цибарю Михайлу, навіть прямо вказується, що нові селяни мають прибувати з «великої Польщі» («...a minemű szabadságokkal az egész krajnai kenézek a régi boldog emlékezetű fejedelmek engedelmeiből élnek és falukat építettek, a külső tartományokból, a nagy Lengyelországból») [Lehoczky, 1894, с. 56].

Також, в документах акцентувалась увага на тому, що новоприбулі жителі Мукачівської домінії обов'язково звільняються на три роки від панщини та на шість років від сплати данин, а після проходження заявлених термінів мають ставати звичайними кріпаками (угор. «jobbágy»). В тексті грамот інколи ще вказувались кордони новозаснованого села, у межах якого кенез мав розселяти новоприбулих людей. Таким чином описане село Грозович-Визниця¹⁵ в підтвердженій у 1613 році Міклошем Естергазі кенезській грамоті 1579 року від Гашпара Магочі. Зокрема, там зазначається, що «...нове село Грозович-Визниця лежить під горою Березна, яка розташована в межах села Порошково, належного великому роду Гомоннаї...» («...novam villam nomine Grozovics Visnyiczki sub monte Berezna intra metas possessionis Porosko magnificorum Homonnay...») [Lehoczky, 1894, с. 52].

За грамотами, які підтверджували статус кенезства, звертались, в основному, нащадки самих кенезів (здебільшого, сини), котрі таким чином хотіли розв'язати певні проблеми або дістати правовий імунітет у вигляді паперу з печаткою. Зокрема, в документі 1659 року, наданому вдовою трансильванського князя Дердя Ракоці I – Жужанною Лорантфі – права на кенезство в селі Канора просили верифікувати Пирогович Іван (син кенеза Симка), Пирогович Андрій (син кенеза Івана) та Пирогович Микула, Іван й Василь (сини кенеза Микули). Так, вони зазначали, що їхні батьки були кенезами, які мирно жили й ні з ким не ворогували, і загалом акцентували увагу на захисній функції свого прохання («Pirohovicz Szimko fia Iván, Pirohovicz Iván fia Andri, Pirohovicz Mikula fiai Mikula, Iván, Vaszily talátánuk meg bennünket, hogy noha nekik ay attyoky ezen falunak kenézségét eleitül fogva békességesen birta-is viszelte, is öketis eddig senki meg nem háborította...») [ДАЗО, ф. 151, оп. 1, спр. 27, арк. 1]. І хоча в даному випадку Жужанна Лорантфі особисто підтвердила братам з роду Пироговичів їх права на кенезство в Канорі, інколи такого роду процедури проходили складніше. До прикладу, в 1645 році суддя Мукачівської домінії Янош Олчварі, згідно з текстом актового документа, проводив ціле засідання в селі Гукливе, під час якого були опитані тринадцять місцевих свідків. Справа стосувалась верифікації статусу кенезства для родів Бабка та Пешкович. Зокрема, під час допиту свідки надавали відомості про перших кенезів, які заснували село

Гукливе – Пешковича Петра та Бабку Івана [ДАЗО, ф. 151, оп. 25, спр. 75, арк. 1]. Оскільки згадане поселення з'явилося у 1588 році, то, ймовірно, серед відзначених в документі опитаних мали бути й люди, яких привели ті самі перші кенези [Lehoczky, 1881, с. 301]. Як мінімум, двох з тринадцяти свідків ми можемо знайти в урбарії¹⁶ Мукачівської домінії 1613 року – це Лендел Юрдан (другий свідок) та Палкович Федір (четвертий свідок) [HU MNL OL E 156 – а. – Fasc. 018. – No. 025., с. 6]. Загалом, в тексті справи говорилось про те, кого привели в Гукливе Пешкович Петро та Бабка Іван, і на які землі кожен з них заселяв новоприбулих поселенців.

Під час розгляду подібного роду документів потрібно пам'ятати про один термінологічний нюанс. Зокрема, поняття «кенез» інколи замінювалось в ранньомодерних документах терміном «шолтис» (лат. «scultetus»). Останній походив з німецького права й вживався у значенні «сільський староста». Відповідно, шляхта й королі Центральної Європи часто використовували саме його, не бачачи ніякої принципової різниці між кенезами й шолтисами. До прикладу, у польській грамоті 1519 р. про надання королем Зигмунтом карпатського села Вовче, написано: «Ми, Зигмунт, Божею милістю король Польщі (і т. д...), » щоби той Ілля вищезгадане село Вовче, розташоване в безлюдних горах зробив заможним, і просили нас, щоби ми зволили дати йому і признати новий привілей на вищезгадане солтство, по-простонародному зване князством» («Ut sibi novum privilegium nostrum in et super dictam scultetiam vulgariter kniastwo nuncupatam dare et concedere dignemur...») [Гошко, 1976, с. 30]. Подібним чином ці два терміни співставляли й в угорських документах, приклади чого можна знайти у багатьох джерелах. Так, в грамоті 1613 року від Міклоша Естергазі про надання привілеїв кенезам села Канора записано, що «...Лаврентію Пироговичу та Івану Плетяку... даємо і залишаємо шолтство, або, по-іншому кенезство...» («...Laurentis Perohovich et Joanni Pletiak...sculteciam sive kenesiatum dedimus et concessimus...») [ДАЗО, ф. 151, оп. 25, спр. 41, арк. 2]. Допускаємо, що угорська шляхта комітату Берег просто вважала слово «scultetus» латинським відповідником терміну «кенез». Так, у вже згаданій грамоті Жужанни Лорантфі 1659 року, в угорськомовному тексті документу використовується термін «kenézség». В той же час, у написаній латиною інформації про відправника зазначено: «Лорантфі Жужанна, вдова князя Трансильванії Дердя Ракоці, передає сям'ї Пироговичів привілей на шолтство» («Lorantfi Susanna, Georgii Rakoczy Principis Transylvaniae Vidua, Familiae Pirohovicz Scultetorum Imunitates contulit») [ДАЗО, ф. 151, оп. 1, спр. 27, арк. 1].

Незважаючи на таке часте уподібнення понять «шолтис» і «кенез» в документації Березького комітату зокрема та Центральної Європи загалом, окремі з письмових джерел чітко розмежовують ці два терміни. Так, в урбарії 1554 р. разом з Чинадієвською (Сентміклоською) домінією були описані й поселення Земплинського комітату (Стропков, Турани-

¹⁵ Неіснуюче на даний момент поселення, яке розташовувалось недалеко від сучасного села Верхня Визниця (Мукачівський район Закарпатської області)

¹⁶ Переписи повинностей, данин та відробітків, котрі залежне населення мало сплачувати землевласнику-шляхтичу.

над-Ондавою, Маковиця, Мразівці і т. д.). Якщо серед списків жителів останніх очільниками громад записувались саме «шолтиси» («scultetus»), то в списках мешканців сіл, належних до Чинадієва, використовувався термін «кенез» («kenesius») [HU MNL OL E 156 – a. – Fasc. 045. – No. 036., с. 4–112]. Попри те, що як села Чинадіївської домінії, так і більша частина сіл Земплинського комітату були русинськими (що, до речі, зафіксовано і в самому урбарії), поняття в них використовувались різні. Це можна пояснити більшим впливом німецького права у комітатах Угорського Королівства, розташованих на території сучасної Словаччини. Загалом, незважаючи на таке чергування елементів волоського та німецького права в документах, термін «кенез» на території Березького комітату використовувався частіше. Тим не менш, в окремих латиномовних урбаріях та грамотах його заміном виступало слово «шолтис».

Попри те, що відомі нам на сьогодні грамоти про надання привілеїв кенезам стосуються, здебільшого, саме гірських поселень Березького комітату, численні урбарії ранньомодерного періоду з цієї території дають інформацію про більш обширну географію сіл, в яких існував інститут кенезства. До прикладу, розглянемо декілька документів цієї категорії з другої половини XVI – першої третини XVIII століття.

В урбарії 1567 року зібрана інформація про 19 поселень Чинадіївської домінії. У першу чергу, там зафіксовані дані про імена й прізвища жителів, їхній соціальний статус, наявність або відсутність наділів¹⁷ в цих людей та розмір данини, яку їм потрібно сплачувати. В якості містечка зазначене лише Чинадієво («*horridum Zenthmiklos*») – всі інші поселення ідуть під назвою «*possessione*», якими, в основному, позначали села. Варто додати, що останні нараховували, в середньому, від п'яти до десяти сімей, тобто були доволі компактними. Основними категоріями населення у списках виступали «*coloni integrae sessionis*» («кріпаки з повним наділом»), «*coloni mediae sessionis*» («кріпаки з половиною наділу»), «*inquilini domos habentes*» («безземельні кріпаки з будинками») та «*inquilini domos non habentes*» («безземельні кріпаки без будинків»). Подібна структура загалом характерна для урбаріїв тогочасних угорських комітатів. Окремо, в списках або після них, давались відомості про місцевих священиків, дяків, вільних людей, пусті наділи або будинки та кенезів. Останні згадуються серед списків жителів майже всіх населених пунктів домінії, окрім Чинадієва, Кольчина, Підгор'ян¹⁸ та Сваляви, де замість кенезів наявна інша офіційна посада – «*judex*». Даний латинський термін є дослівним відповідником угорського правового поняття «*біго*» («біров»), і перекладається на українську мову як «суддя», однак фактично має значення «очільник міської або сільської громади».

Отож, в описі села Бистриця зафіксовано, що «*Gregorius Okos kenezius habet molendium cum fratre suo Ztanko...*» («Кенез Григорій (Юрій) Окош тримає млин разом із своїм братом Станком...»). Тут же за-

значено, що «...*Duo kenezu praedicti de eorum officio keneziatu singuli singulos sex Agnellos in Ztronga*¹⁹ *ad festum Pentecostes Do: terrestri solvent*» («Два вищезгадані кенези із свого кенезького наділу платять кожен по шість ягнят в Струнку до Дня Святої Трійці») [HU MNL OL E 156 – a. – Fasc. 053. – No. 012., с. 13]. Списки інших сіл домінії (Голубина, Стройне, Дусино, Неліпино і т. д.) містять подібні дані про місцевих кенезів, які самі, з братами або з іншими кенезами володіли водяними млинами, сиділи на цілому кенезькому наділі або його половині та сплачували податок домінії у вигляді шести ягнят з кожного.

Тим не менш, в документі траплялись й винятки. Зокрема, два брати-кенези з села Поляна, які не мали млина, звільнялись від сплати данини ягнятами. В оригіналі, текстове пояснення виглядало як «*Simon kenez cum fratre suo carnali Fezko... non habet molendium. Ex eoq non tenentur dare Agnellos instar aliorum kenezior. molendma habentium*» («Кенез Симон із своїм кровним братом Фецком... не має млина. В силу цього він не зобов'язаний давати ягнят подібно до інших кенезів, котрі володіють млинами») [HU MNL OL E 156 – a. – Fasc. 053. – No. 012., с. 23]. Виглядає так, ніби данина кенеза була прямо пов'язана з володінням млином, а сам кенез тут виступав як господар, котрий повинен постачати домінії ягнят. Тим не менш, дана версія не підтверджується наступними документами.

Подібні, і навіть більш детальні відомості дає нам урбарія Чинадіївської (Сентміклоської) домінії 1570 року. Зокрема, в документі зберігається той самий поділ по населених пунктах на біровів та кенезів, що й в попередньому описі 1567 року. Тим не менш, опису самих кенезів в урбарії 1570 року відводиться більше тексту. Починається він із заголовку «*Sequuntur Kenezu in pertinentys S-Nicolaj existen. quorum proventus iste est...*» («Наступні кенези, які належать Сентміклошу, мають такий дохід...») і продовжується перерахунком пунктів «*Molendina habentes Kenezu, inde nihil soluunt. Fenetum de bonis Sua Mattis potius pro se occupant defalcant, et congregant. Singulus colonus tenetur suo Kenezio per annum uno die metere. Uno die falcare. Ad festa nativitatis, similiter ad festa paschae singulus colonus Kenezio suo per Unum panem dant...*» («Кенези, які мають млини, нічого не платять. ... Кожен кріпак повинен один день в році жати і один день в році косити для свого кенеза. На Різдво, як і на Пасху, кожен кріпак повинен давати своєму кенезу по одній хлібині...») [HU MNL OL E 156 – a. – Fasc. 053. – No. 014., с. 11]. Перший пункт вступає в конфлікт з даними урбарія 1567 року, де за володіння млинами кенезам, якраз, й доводилось виплачувати податок. Його доповнює подальший текст документа, де говориться про те, що «*Primum Kenezu integrum Keneziatu possidentes, singulis annis /solvere/ (перекреслено) dare tenentur per oves duodecim*» («Передусім,

¹⁷ В документах на позначення наділів використовувались латинські терміни «*sessio*», «*porta*» і «*fundus*» та угорські терміни «*telek*» і «*helye*».

¹⁸ Зараз – район міста Мукачево.

¹⁹ Транскрипція українського слова «струнка», яке походить від румунської лексеми «*strunga*» («прохід»), та означає місце біля кошари, де продаються овець. Таку саму етимологію має й угорське слово «*esztrenga*» («кошара для овець», «невеликий сарай»). Вважається, що цим терміном позначалась данина, пов'язана з виплатою ягнятами та вівцями.

ті кенезі, які мають повний кенезський наділ, повинні кожен рік /сплачувати/ (перекреслено) давати дванадцять овець») HU MNL OL E 156 – a. – Fasc. 053. – No. 014., с. 11). Тобто, кенез мав оплачувати не млин, а ту ділянку землі, якою він володів. Однак, протиріччя в наданій інформації залишаються, оскільки урбарій 1567 року давав чітку вказівку про сплату податку 12 ягнятами («agnellos»), а не вівцями. Важко сказати, чи було це звичайне нехтування автором пізнішого опису словами, чи, що менш ймовірно, за 3 роки податок змінився. На нашу думку, логічнішим виглядає варіант із сплатою данини ягнятами. Доказом цьому слугує сам факт відправлення даної десятини перед Днем Святої Трійці, коли вівці вирушали на пасовища, а ягнята потрохи підросали.

Окрім списку доходів кенезів, в документі 1570 року ми зустрічаємо й фрагмент під назвою «Possessiones seu villae Kenezios habentes, singulis annis Domino terrestri solvere ordinarie tenentur ut sequitur» («Володіння або поселення, які мають кенезів, повинні щорічно сплачувати земельному пану в поданому нижче порядку») [HU MNL OL E 156 – a. – Fasc. 053. – No. 014., с. 12]. Відповідно до цього списку, виплати кенезів – власників повних наділів – обмежувались вже згаданими дванадцятьма ягнятами. Натомість, виплати кріпаків домінії – як від однієї сім'ї, так і загальносільські – були набагато більш обширними і включали в себе десятину овочами, свинями, вівцями, коровами, козулями, овечим сиром, хустром білок або лисиць; сплату військового податку («воєнщину») та ін. Тобто, як бачимо, кенезі знаходились в явно більш привілейованому становищі. Інші ж пункти дають нову інформацію про відробітки селян кенезам, на які випало два дні в році та подарунки до свят у вигляді хлібів.

В наступному за часом короткому описі Чинадіївської (Сентміклоської) домінії 1604 року під заголовком «Summarius Extractus» (що можна приблизно перекласти, як «загальний витяг» або «загальна довідка»), виконаному Сепешською королівською палатою, основна увага авторів документу звернута на інформацію числового характеру про землі належних до маєтку поселенців. Відповідно, даний опис менш детальний в плані конкретних імен та текстової інформації, ніж урбарії 1567 та 1570 років. На першій сторінці документу зазначені імена двох основних землевласників домінії – угорських шляхтичів («Domini») Пала Нярі та Ференца Телегді. Далі, по всіх поселеннях домінії зафіксовані дані про кількість повних кенезських наділів («kenesialis sessio integra»), половину кенезського наділу («kenesialis sessio media»), кріпаків з повним наділом («coloni integra sessionis»), кріпаків з половиною наділу («coloni media sessionis»), безземельних кріпаків («inquinilis») та пусті наділи кріпаків / пусті будинки безземельних кріпаків («deserta coloni sessionis / deserta domus inquinilis»). В кінці, вся інформація про земельні наділи підсумовувалась, відповідно до чого вираховувався очікуваний дохід власників домінії. Згідно з нею, всього в домінії було 6 кенезів з повним наділом та 16 кенезів з половиною наділу, які мали щорічно сплачувати шляхтичам Палу Нярі та Ференцу Телегді 168 ягнят («A kenesys tam incltyi quam mediu sessionibus,

dantur per Annum in toto Agni № 168...») [HU MNL OL E 156 – a. – Fasc. 048. – No. 058., с. 6-7]. Таким чином, даний фрагмент підтверджує дані урбарію 1567 року про сплату кенезами данини ягнятами та не зовсім коректного використання слова «oves» в описі 1570 року. В той же час він спростовує інформацію документу 1567 року про кенезські виплати, пов'язані з володінням млином.

На останній сторінці «Summarius Extractus» надана примітка про «...обширні гірські території домінії біля кордону з Польщею...», від яких, за словами авторів, нема ніякого доходу через постійний рух русинів, котрі там живуть [HU MNL OL E 156 – a. – Fasc. 048. – No. 058., с. 8]. Можливо, мова йшла в цілому про гірські поселення, бо незважаючи на те, що в документі записані данини кенезів та кріпаків сіл Воловець, Нижні Ворота, Верхні Ворота й Верб'яз, вони носить радше затверджувальний, а не реальний характер. До того, ж, вже згадані висновки комісії Сепешської королівської палати 1570 року дають нам уявлення про напівкочовий стиль життя тодішніх горян, котрі після закінчення вільних від сплати данин років, переселялись на інші місця. Відкритим залишається питання про те, чи ніс якусь відповідальність за подібні втечі селян кенез.

Згідно з даними вже згаданих урбаріїв та грамот про привілеї, в одному поселенні часто знаходилося по декілька кенезів, більшість з яких становили родичі по чоловічій лінії. Їх кількість поступово збільшувалась, на що впливала можливість передачі статусу кенезства по спадковій лінії. Так, в урбарії Чинадіївської (Сентмікლოსької) домінії 1673 в селі Поляна було 16 кенезів – представників однієї сімейної гілки, яка носила прізвище «Куцкір» [HU MNL OL E 156 – a. – Fasc. 053. – No. 019., с. 115–116]. Серед вказаних кенезів було двоє людей з іменами «Федір» та «Петро», що вже свідчить або про наявність на кенезських наділах, як мінімум, двох поколінь кенезів, або про присутність серед них братів другого чи третього роду. Хоча, й така кількість не була максимально можливою. Варто додати, що в Полянні рід Куцкірів залишався кенезським ще й в 1704 році [HU MNL OL E 156 – a. – Fasc. 019. – No. 015., с. 23].

Тим не менш, існування в селі абсолютно чужих один одному кенезів, на зразок Бабки і Пешковича з Гукливого, теж не було рідкістю. Відповідно, питання з'ясування їх функцій в одному поселенні стає доволі складною справою, особливо враховуючи хрестоматійне визначення кенеза як «очільника громади». До прикладу, в урбарії Чинадіївської домінії 1673 року у списках жителів села Голубине ми зустрічаємо аж 38 кенезів, серед яких є представники шести різних родів [HU MNL OL E 156 – a. – Fasc. 053. – No. 019., с. 120–121].

Частково, відповідь на питання про декількох кенезів дають урбарії та короткі описи домінії XVII століття. Зокрема, саме в них ми зустрічаємо нове уточнення щодо терміну «кенез», відсутнє у вже згаданих документах більш ранніх періодів. Передусім, це термін «feő kenez», яким розпочинаються всі списки сільських жителів, і котрий можна приблизно перекласти як «старший кенез» [HU MNL OL E 156 – a. – Fasc. 018. – No. 025., с. 3]. Даний факт дозволяє

говорити нам про те, що в поселеннях могло існувати по декілька кенезів, однак лише один із них, по суті, виконував функції очільника громади. Додатковим підтвердженням цьому виступає «Summarius Extractus» Мукачівської домінії 1688 року, у якому в колонці таблиці під заголовком «Specificatio Nominum» (приблизний переклад – "найменування спеціальностей") подається пункт з назвою «Kenizek» («кенези»), під яким виділено три підпункти – «Fő Keniz» («старший кенез»), «Marhaval szolgalt Keniz» («кенез, який служить худобою») та «Gyalogh szolgalt Keniz» («кенез, який служить ногами (пішки)») [HU MNL OL E 156 – a. – Fasc. 019. – No. 006., с. 14]. З цієї ж таблиці ми дізнаємось, що в 1688 р. у Мукачівській домінії був 141 старший кенез, 88 «кенезів з худобою» та 46 «пішких кенезів». Відповідно, можемо констатувати той факт, що збільшення кількості кенезів призвело до їх спеціалізації всередині кенезького колективу. Ймовірно, що зазначені старші кенези очолювали поселення, кенези з худобою сплачували данину продуктами тваринництва, а «пішкі кенези» виконували певні доручення, пов'язані з подоланням далеких відстаней. Що характерно, загальною тенденцією на території домінії, виступає скорочення кількості поголів'я худоби у кенезів. Особливо, це стосується передгірських сіл, де в кенезьких господарствах майже не було овець, а основний пріоритет надався свиням та коровам [HU MNL OL E 156 – a. – Fasc. 053. – No. 019., с. 10–168].

Певне співставлення щодо розподілу функцій в одному колективі можна провести із поселеннями Березького комітату, у яких не було кенезів. Зокрема, в 1613 році у Барбовському, Лучківському та, частково, Кайданівському округах Мукачівської домінії дана інституція була відсутня. Натомість, там існувала посада вищого бірова («feő biró») [HU MNL OL E 156 – a. – Fasc. 018. – No. 025., с. 75]. Стаття Акоша Сендреї «A közigazgatás népi szervei», в якій розглядалися середньовічні та ранньомодерні посади угорського місцевого самоврядування, дозволяє провести нам своєрідну аналогію між «старшими кенезами» та «старшими біровами» в плані наявності допоміжних ланок для даних правових інститутів. Зокрема, за даними дослідника, окрім старших біровів в Угорщині існували ще й «kisbírok» (чи «futos bírok») – «менші бірови», або, як їх називали на теренах сучасного Закарпаття, «бубнаші». Основною функцією цих людей було сповіщення громади про збори або донесення до жителів населеного пункту певної інформації [Szendrey, 1929, с. 92–93]. Власне, представника даної посади ми зустрічаємо на сторінках урбарія Мукачівської домінії 1673 року серед жителів Чинадієва [HU MNL OL E 156 – a. – Fasc. 053. – No. 019., с. 9] Окрім «менших біровів», Сендреї ще виділив у своїй публікації такі посади як «korombíró», «rőrnyebíró», «pírabíró», «szitokbíró», «szemétbíró», «révbíró», «koldusbíró». Корінь «bíró» в усіх цих термінах скоріше мав значення «відповідальний за», ніж «суддя», адже кожен із вищезгаданих людей виконував різні функції: слідкував за пожежною безпекою, чистотою, вуличними жebraками і т.п. Як бачимо, подібна ситуація могла бути й серед кенезів, кожен з яких, окрім

старшого, міг вирішувати різні проблеми, не пов'язані напряму з управлінням громадою.

Складним питанням виступає наявність певних критеріїв, за допомогою яких можна було б визначати, чому в одних селах комітату села очолювали бірови, а у інших – кенези. Якщо взяти за основу географічне пояснення, то ми б могли припустити, що бірови концентрувались в рівнинних селах, у той час як кенезі головували в передгірських та гірських поселеннях. Тим не менш, дана гіпотеза не пояснює, чому нерівнинні населені пункти, на зразок Чинадієва, Кольчина або Підгорян мали біровства [HU MNL OL E 156 – a. – Fasc. 053. – No. 012., с. 2–10]. Окрім того, витіснення поняття «кенез» із низовини та його консервування в гірських селах більш характерне для Марамороського комітату XVI – XVII століть. Документи ж того самого періоду із території комітату Берег дають нам дещо більш складну та розмиту картину. Розміри поселень теж не можуть виступати серйозним критерієм, оскільки навіть попри відсутність кенезів у містечках, бірови головували і в невеликих поселеннях, на зразок Берегуйфалу [HU MNL OL E 156 – a. – Fasc. 053. – No. 018., с. 131].

Іншою відповіддю на питання міг би слугувати етнічний поділ громад, який міг бути причиною укорінення тих або інших правових систем. Тим не менш, провести чітку етнічну межу між селами доволі складно, оскільки в урбаріях імена угорців та русинів часто записувались на угорський лад, а значна частина місцевих русинських прізвищ мала угорське походження. Такого роду проблема особливо характерна для сіл низовини, де представники обидвох народів часто були сусідами. Відносно достовірним маркером розмежування між громадами виступає поділ конфесійний, який корелювався з етнічною складовою. Відповідно, без врахування певних винятків, угорці належали до римо-католицького або протестантського віросповідання, в той час як русини відносились до східного християнського обряду (православ'я та, пізніше, греко-католицизм). Ідентифікувати ту або іншу громаду в урбаріях можна за допомогою виявлення в списках жителів сіл духовних осіб. Оскільки, православні та греко-католицькі священники XVI – XVII століть були, на відміну від римо-католицьких пасторів, залежними людьми, то вони мусили сплачувати певну данину шляхтичам, яка, разом з їх іменами, фіксувалась в описах. Тим не менш, власники сіл звертали увагу на духовний статус священників, а тому виділяли їх в списках окремо, записуючи як «battyko» (інші варіанти – «battiko», «bagyko»²⁰) або «presbiter rutenus» [HU MNL OL E 156 – a. – Fasc. 053. – No. 014., с. 4] [HU MNL OL E 156 – a. – Fasc. 053. – No. 012., с. 8]. Коли ми говоримо про села, в яких проживало більше десяти сімей, то тут наявність «батька» майже завжди свідчила про те, що село населене русинами. Відповідно, якщо ми візьмемо за основу урбарії Мукачівської та Чинадієвської (Сент-міклоської) домінії, то згідно з їх даними, ніякої різниці між етнічним складом села та наявністю або відсутністю кенезів в громаді не було. До прикладу, в русинських селах, на зразок Великих Лучок, Горонди

²⁰ Записане на угорський лад слово «батько».

або Підгорян, очільником громади виступав біров (лат. «*judex*»), хоча там і проживав священник східного обряду [HU MNL OL E 156 – a. – Fasc. 018. – No. 028., с. 182].

Треба додати, що інколи посади «батька» та «кене-за» перетинались. Так, в селі Завидово місцевий православний священник був не лише духовним лицем, а ще й головним кенезем («*Feő kenez Pap Laszlo s ugian Battyko is...*») [HU MNL OL E 156 – a. – Fasc. 018. – No. 028., с. 77]. Тим не менш, виплати для нього залишалися тільки кенезькими. Серед них, одне хутро куниці, 3 форинти військового податку, 3 форинти «стрункових грошей» та 6 головок овечого сиру. Схожий випадок стався у Дюрівцях (в урбарії – «*Papp Geörgy falwa*»), де місцевий священник був ще й старшим кенезом, в названому на його честь селі [HU MNL OL E 156 – a. – Fasc. 018. – No. 028., с. 95].

Ще одним критерієм, за яким можна було б розподілити села Березького комітату за кенезствами та біровствами – це час появи поселення. До прикладу, серед описаних населених пунктів Мукачівської домінії 1613 року в цьому плані можна виокремити два села – Nagy Ivánu (Великі Іванівці) та Kis Ivánu (Малі Іванівці) [HU MNL OL E 156 – a. – Fasc. 018. – No. 028., с. 77]. З часом, ці два поселення об'єдналися в одне село – Іванівці. Тим не менш, обидва населені пункти досить сильно відрізнялись за віком. Якщо перша письмова згадка про Ivánu (тобто, Nagy Ivánu), згідно з даними Жольта Шебештьяна [Sebestyén, 2020, с. 176] відноситься до 1333 року, то записи про Kis Ivánu були вперше зафіксовані лише в 1599 році. Така різниця могла бути важливою через те, що у Великих Іванівцях очільником громади в 1613 році записали старшого бірова («*feő biró*»), то в Малих Іванівцях – старшого кенеца («*feő kenez*») [HU MNL OL E 156 – a. – Fasc. 018. – No. 025., с. 84–85]. Щоправда, в подальших описах у обидвох селах фіксуються лише кенезі. Варто додати, що дана гіпотеза також не зовсім підтверджується, оскільки в селі Нижні Ворота, перша згадка про яке датується 1263 роком, очільниками громади виступали кенезі [HU MNL OL E 156 – a. – Fasc. 053. – No. 012., с. 25].

Компромісним варіантом виступає визнання впливу кожного з вищевказаних факторів. Очевидним фактом є те, що поняття «біров» могло з'явитись на території комітату лише під впливом угорських правових традицій, у той час як термін «кенец» зміг проникнути в регіон тільки разом з носіями волоського права. Відповідно, більш ранні рівнинні поселення, які розташовувались недалеко від міст на зразок Мукачева, Берегова, Варів та угорських сіл, навіть будучи етнічно русинськими, набували елементів правової системи Угорського Королівства. В той же час, більш пізні (за окремими винятками) гірські та передгірські поселення зазнали значного впливу елементів волоського права як завдяки самій «волоській колонізації», так і за посередництвом переселенців з Руського воеводства, котрі теж потрапили в орбіту східнороманських звичаєвих впливів. Враховуючи невеликі розміри тодішніх поселень та мобільність місцевого населення, постійні оновлення складу жителів сіл були звичною ситуацією.

Повертаючись до теми данин кенезів: можна сказати, що десятини XVII століття дещо відрізнялись від вже згаданих виплат XVI століття. Так, в урбарії 1625 року при описі належного Мукачівському замку Крайнянського округу подається довідка про податки старших кенезів. Згідно з нею, кожен старший кенец мав відправляти власникам Мукачівської домінії протягом року одне хутро куниці або лисиці, одного або декількох яструбів, одного або декількох рябчиків, кілька головок сиру, ягнят та сплачувати форинтами військової податок²¹ й т.зв. нову данину під назвою «*Ztronga pénz*»²² [HU MNL OL E 156 – a. – Fasc. 018. – No. 028., с. 70]. Остання, ймовірно, була своєрідним етапом переходу від натуральних кенезьких виплат до грошових. Цю гіпотезу підтверджують дані опису сіл Руське, Малі Іванівці та Бобовище 1663 року, де серед обов'язків кенезів був зазначений пункт про виплату куницями, з припискою, що замість одного хутра можна дати 4 форинти («*Adajok az kenéz fizet 1 nyest vagj fl. 4...*») [HU MNL OL E 156 – a. – Fasc. 031. – No. 002., с. 3].

В той же час, у короткому описі повинностей жителів Чинадієвської домінії зафіксовано, що «*Karacson napjara minden kenezségtől tartoznak egy egy nestell, avagy Roka börtell*» («На Різдва кожний кенезький наділ повинен дати по одній куниці або по одній лисиці») [HU MNL OL E 156 – a. – Fasc. 053. – No. 017., с. 2]. Однак, тенденція переходу на грошові виплати стає помітна й тут, що добре видно за урбарієм домінії 1673 року. Так, кожен із власників половини кенезького наділу із села Бистриця мав заплатити по 10 форинтів. В тому ж документі зазначено, що бистрицькі кенези не повинні давати домінії ніяких лисиць та рябчиків («*Fél kenezséget birja pedig mindjak fizetnek attol f. 10. Roka börek és csaszar madaret nem fizetnek...*») [HU MNL OL E 156 – a. – Fasc. 053. – No. 019., с. 12]. А кенезі села Латірка з повним наділом повинні були виплатити за рік 20 форинтів та 50 денарів і дати одну лисицю й чотирьох рябчиків. Щоправда, біля пункту про натуральну данину одразу ж було дано її ціну в форинтах (лисиця – 4 форинти, чотири рябчики – 2 форинти), що явно свідчить про можливість оплати дичини грошима («*Kenezék adoja egy egész helytől adnak Annuatim husz forintot eötvén pényt id eszt – f. 20.,50. Roka böret négy forintot id eszt – f. 4. Négy csaszár madarék kétt forintot id eszt – f. 2*») [HU MNL OL E 156 – a. – Fasc. 053. – No. 019., с. 157]. Варто зазначити, що окрім вже згаданої різниці між власниками цілого кенезького наділу та його половини (в другій половині XVII століття з'являються ще й кенези з четвертою частиною ділянки), існувала різниця й між сплатою податків кенезів різних сіл, що видно по наданих нами фрагментах.

На початку XVIII століття поняття «кенец» все ще фігурувало в письмових джерелах Березького комітату. Так, в урбарії Мукачівської домінії 1705 року ми зустрічаємо інформацію про кенезькі наділи, ті самі виплати кенезів форинтами, хутрами й рябчиками, та

²¹ В угорськомовних документах даний податок фігурував під назвою «*hadkozás*»; у латиномовних джерелах записувався як варіант «*militaria pecunia*», так і пряма транскрипція українського слова «военщина» («*woenszyna*»).

²² Дослівно з угорської – «стрункові гроші».

про їх господарства (зокрема, кількість свійських тварин в одного господаря) [HU MNL OL E 156 – a. – Fasc. 020. – No. 001., с. 2, с. 14]. Однак, у цьому ж документі продемонстроване поступове проникнення угорських правових понять до сіл, очолюваних раніше кенезами. Так, в описі села Уклин зазначено, що в ньому вже не залишилось кенезств, а «Симко Лука (інакше – Кунрад) є теперішнім сільським біровом» («Itt kenezseg nincs... Luka alias Kunrad Szimko – Ez most falukas biro») [HU MNL OL E 156 – a. – Fasc. 020. – No. 001., с. 2, с. 14]. Пізніший за часом опис Чинадіївської домінії 1729 року вже не дає нам ніяких записів про кенезів. Натомість, на чолі усіх поселень маєтку зазначені лише бірови («judex») [HU MNL OL E 156 – a. – Fasc. 053. – No. 030., с. 12–32]. Відповідно, до кінця першої третини XVIII століття поняття «кенез» поступово зникає з документації комітату Берег. Можливо, такий хід справ був пов'язаний з вимиранням кенезських родів, хоча дана гіпотеза доволі сумнівна. З іншої сторони, уподібнення функцій старшого кенеза до функцій старшого бірова могло призвести до поступової заміни першого поняття другим задля уніфікації термінології місцевого самоврядувань. Ще однією причиною такого повороту подій могла стати стабілізація руху населення в Карпатському регіоні та завершення великих міграційних процесів, за рахунок яких, у тому числі, тримали свій статус кенезі. Насамкінець, повне відкинення інституту «кенезства» могло бути пов'язане з приходом у Чинадіївську та Мукачівську домінії в 1728 році графа Шенборна, який запровадив багато змін на цій території.

Висновки. В другій половині XVI століття кенезі Березького комітату були тісно пов'язані із заселенням необжитих територій та створенням нових сіл у зазначеному регіоні. За свою працю, пов'язану із залюдненням пусток, вони отримували певні привілеї від угорських землевласників, серед яких можна виділити право на володіння млином, право на отримання

наділу, право на власну панщину і дарунки від кріпаків та право на можливість спадкової передачі статусу кенезства. Обовязковою умовою утримання всіх згаданих привілеїв була сплата кенезами різних видів данин, які змінювались протягом XVI – XVII століть, поступово переходячи від натуральних форм десятин (худоба, продукти тваринництва, дичина) до грошових (оплата наділу, військовий та «струнковий» податок). Заселення сіл декількома кенезами та спадкова передача свого звання нащадкам, поступово призводили до появи великої кількості людей з кенезськими привілеями в межах одного поселення. Через це, всередині групи кенезів комітату Берег розпочався поступовий розподіл функцій та обов'язків. Таким чином, з кенезського колективу виділились «старші кенезі» (очільники поселення), «кенезі з худобою» (кенезі-господарі, основною функцією яких залишалась сплата данини свійськими тваринами та продуктами тваринництва) та «піші кенезі» (кенезі, які виконували певні доручення, пов'язані з проходженням довгих відстаней). Кенезство не забороняло отримання його носієм духовного статусу, тому в поселеннях Берега інколи зустрічались кенезі-священники. Географія поширення інституту кенезства також не була обмежена лише гірськими поселеннями, а тому охоплювала й передгірські та рівнинні березькі поселення. В першій третині XVIII століття, поняття «кенез» поступово витісняється з території комітату Берег терміном «біров», належному до системи угорського права. Ймовірними причинами цього були сповільнення руху населення в Карпатському регіоні та уніфікація системи місцевого самоврядування. Загалом, питання побутування інституту кенезства та його основних ознак на території комітату Берег потребує подальшого розгляду і опрацювання, позаяк наявні на даний момент письмові джерела з даної території не розкривають таких важливих функцій кенезів, як судочинство або управління громадою.

Список використаних джерел

- Filipaşcu, A., 1997. *Istoria Maramureşului*, Baia Mare: Editura «Gutitul», 240 p.
- Gszesik, R., 2021. Wołosi na Węgrzech, Balcanica Posnaniensia, *Acta et studia*, XXVIII/1, Poznan: Wydawnictwo Widzialu Historii UAM, pp. 93–131.
- Kadlec, K., 1916. *Valaši a valašský právo v zemích slovanských a uherských*, Praha: Česká akademie, 528 s.
- Lehoczky, T., 1881. *Bereg vármegye monographiája*, I. kötet, Ungvár: Pollacsek Miksa könyvnyomda, 431 o.
- Lehoczky, T., 1894. *Adalékok az oláh vajdák, oláh és orosz kenézek vagy soltészek és szabadosok intézményéhez hazánkban*, Történelmi Társ., Budapest: Athenaeum R. Társ., o. 51–80.
- Mihályi, J., 1900. *Máramarosi diplomák a XIV. és XV. századból*, I. kötet, Máramaros-Sziget: Mayer és Berger Könyvnyomdája, 674 o.
- Sebestyén, Z., 2020. *Kárpátalja helységnevei*, Nyiregyháza: Pro Print Kft. nyomdaja, 528 o.
- Szendrey, Á., 1929. *A közigazgatás népi szervei, Népünk és nyelvünk*, Szeged: Szegedi Alföldkutató bizottság, old. 92–104.
- Urbaria et conscriptiones (UC), HU MNL OL E 156 – a. – Fasc. 018. – No. 025., 152 c. [Online]. Доступно: https://archives.hungaricana.hu/en/urbarium/hu_mnl_ol_e156_a_fasc018_no025/ (дата звернення: 25.08.2022).
- UC, HU MNL OL E 156 – a. – Fasc. 018. – No. 028., 228 c. [Online]. Доступно: https://archives.hungaricana.hu/en/urbarium/hu_mnl_ol_e156_a_fasc018_no028/?list=eyJxdWVyeSI6ICJIVSBNTkgwT0wgRSAXNTYgXHUyMDEzIGEUIFxiMjAxMyBGYXNjLiAwMTgUuIFxiMjAxMyBOby4gMDI4LiJ9 (дата звернення: 18.08.2022).
- UC, HU MNL OL E 156 – a. – Fasc. 019. – No. 006., 27 c. [Online]. Доступно: https://archives.hungaricana.hu/en/urbarium/hu_mnl_ol_e156_a_fasc019_no006/?list=eyJxdWVyeSI6ICJIVSBNTkgwT0wgRSAXNTYgXHUyMDEzIGEUIFxiMjAxMyBGYXNjLiAwMTgUuIFxiMjAxMyBOby4gMDA2LiwiIn0 (дата звернення: 12.08.2022).
- UC, HU MNL OL E 156 – a. – Fasc. 019. – No. 015., 82 c. [Online]. Доступно: https://archives.hungaricana.hu/en/urbarium/hu_mnl_ol_e156_a_fasc019_no015/?list=eyJxdWVyeSI6ICJtdW5rYWZlIGtIbWV6In0 (дата звернення: 17.09.2022).
- UC, HU MNL OL E 156 – a. – Fasc. 020. – No. 001., 215 c. [Online]. Доступно: https://archives.hungaricana.hu/en/urbarium/hu_mnl_ol_e156_a_fasc020_no001/?list=eyJxdWVyeSI6ICJNTkgwT0wgRSAXNTYgXHUyMDEzIGEUIFxiMjAxM0Zhc2MuIDAuMC4gXHUyMDEzIE5vLiAwMDEifQ (дата звернення: 02.09.2022).

- UC, HU MNL OL E 156 – a. – Fasc. 031. – No. 002., 8 с. [Online]. Доступно: https://archives.hungaricana.hu/en/urbarium/hu_mnl_ol_e156_a_fasc031_no002/?list=eyJxdWVyeSI6ICJtdW5rYWNzIGtIbmV6In0 (дата звернення: 18.09.2022).
- UC, HU MNL OL E 156 – a. – Fasc. 045. – No. 036., 170 с. [Online]. Доступно: https://archives.hungaricana.hu/en/urbarium/hu_mnl_ol_e156_a_fasc045_no036/ (дата звернення: 13.08.2022).
- UC, HU MNL OL E 156 – a. – Fasc. 048. – No. 058., 9 с. [Online]. Доступно: https://archives.hungaricana.hu/en/urbarium/hu_mnl_ol_e156_a_fasc048_no058/?list=eyJxdWVyeSI6ICJrZW5leiAxNjA0In0 (дата звернення: 24.08.2022).
- UC, HU MNL OL E 156 – a. – Fasc. 053. – No. 012., 30 с. [Online]. Доступно: https://archives.hungaricana.hu/en/urbarium/hu_mnl_ol_e156_a_fasc053_no012/?list=eyJxdWVyeSI6ICJNTkwgT0wgRSAXNTYgXHUyMDEzIGEuIFx1MjAxMyBGYXNjLiAwNTMuIFx1MjAxMyBOby4gMDEyIn0 (дата звернення: 10.09.2022).
- UC, HU MNL OL E 156 – a. – Fasc. 053. – No. 014., 37с. [Online]. Доступно: https://archives.hungaricana.hu/en/urbarium/hu_mnl_ol_e156_a_fasc053_no014/?list=eyJxdWVyeSI6ICJrZW5leiAxNTcwIn0 (дата звернення: 06.09.2022).
- UC, HU MNL OL E 156 – a. – Fasc. 053. – No. 019., 91 с. [Online]. Доступно: https://archives.hungaricana.hu/en/urbarium/hu_mnl_ol_e156_a_fasc053_no019/ (дата звернення: 25.08.2022).
- UC, HU MNL OL E 156 – a. – Fasc. 053. – No. 030., 64 с. [Online]. Доступно: https://archives.hungaricana.hu/en/urbarium/hu_mnl_ol_e156_a_fasc053_no030/?list=eyJxdWVyeSI6ICJIVSBNTkwgT0wgRSAXNTYgXHUyMDEzIGEuIFx1MjAxMyBGYXNjLiAwNTMuIFx1MjAxMyBOby4gMDEyIn0 (дата звернення: 20.08.2022).
- Державний архів Закарпатської області (ДАЗО), ф. 151, оп. 1, спр. 27, на 1 арк.
ДАЗО, ф. 151, оп. 25, спр. 41, на 4 арк.
ДАЗО, ф. 151, оп. 25, спр. 75, на 1 арк.
- Горинь, Г., Конопка В., 2020. Громадський побут бойків, гуцулів та лемків, *Етнографічні групи українців Карпат. Бойки*, НАН України, Ін-т народознавства; за наук. ред. і уклад. С. Павлюка, Харків: Фоліо, с. 80-94.
- Гошко, Ю., 1976. *Населення Українських Карпат XV – XVIII ст. Заселення. Міграції. Побут*, Київ: Наукова думка, 205 с.
- Дністрянський, М., 2019. *Роль різноспрямованих колонізаційних рухів у заселенні Українських Карпат упродовж XIII – першої половини XIX ст.*, Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 116 с.
- Зубанич, Л., 2013. Сентміклоська (Чинадіївська) домінія та дворянська родина Телегді, *Науковий вісник Ужгородського університету*. Серія: Історія, вип. 2 (31), с. 7–13.
- Мицюк, О., 1938. Нариси з соціально-господарської історії б. Угорської нині Підкарпатської Русі, том. II, Прага: Друкарня Р. Грдлічки, 390 с.
- Петров, А., 1929. Древнейшая на Карпатской Руси шолтысская грамота 1329 г., *Карпатский свет*, вип. 63, Ужгород: Типографія «Школьной помощи», 8 с.
- Петров, А., 1930. *Древнейшая грамоты по истории карпаторусской церкви и иерархии 1391 – 1498 г.*, Прага: Ceska graficka unia, 229 с.
- Поп, И.-А., 2010. Марагуреш в XIV в.: этническое и конфессиональное взаимодействие, *Studia Slavica et Balcanica Petropolitana*, перевод Н. Г. Голант Санкт-Петербург: Издательство Исторического факультета СПбГУ, с. 17–32.
- Тиводар, М., 2010. Етнодемографічні процеси на Закарпатті (I – початок III тисячоліття), *Народна творчість та етнологія*, № 1, Київ: Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України, с. 4-31.
- Шандра, Р., Бедрій, М., 2013. Сільські суди та судочинство за українським і волоським правом: історико-правове порівняння (XIV – XVIII ст.), *Вісник Львівського університету*. Серія юридична, вип. 58, с. 116–125.
- Шандра, Р., 2014. Поняття та права природа волоського права: історико-правовий аналіз, *Вісник Львівського університету*. Серія юридична, вип. 60, с. 154–161.

References

- Derzhavniy arkhiv Zakarpatskoi oblasti (DAZO) [State Archives of thr Transcarpathian region (SATR)], f. 151, op. 1, spr. 27, na 1 ark. (in Hungarian).
- DAZO, f. 151, op. 25, spr. 41, na 4 ark. (in Latin).
- DAZO, f. 151, op. 25, spr. 75, na 1 ark. (in Hungarian).
- Dnistrianskyi, M., 2019. Rol riznospryamovanykh kolonizatsiinykh rukhiv u zaselenni Ukrainykykh Karpat uprodovzh XIII – pershoi polovyny XIX st. [The role of multidirectional colonization movement in the settlement of Ukrainian Carpathian Mountains during XIII – first half of XIX centuries], Lviv: LNU imeni Ivana Franka, 116 s. (in Ukrainian).
- Filipașcu, A., 1997. Istoria Maramureșului, Baia Mare: Editura «Gutinel», 240 p. (in Romanian).
- Gzesik, R., 2021. Wołosi na Węgrzech, Balcanica Posnaniensia. Acta et studia, XXVIII/1, Poznan: Wydawnictwo Widzialu Historii UAM, pp. 93–131. (in Polish).
- Horyn, H., Konopka, V., 2020. Hromadskyi pobut boikiv, hutsuliv ta lemkyv, Ethnografichni hrupy ukrainsiv Karpat. Boiky, [The social life of Boykos, Hutsuls and Lemkos, Ethnographic groups of the Ukrainian people from Carpathian Mountains] NAN Ukrainy, In t narodoznavstva; za nauk. red. i uklad. S. Pavliuka, Kharkiv: Folio, s. 80–94. (in Ukrainian).
- Hoshko, Yu., 1976. Naselennia Ukrainykykh Karpat XV – XVIII st. Zaselennia. Mihratsii. Pobut, [The population of the Ukrainian Carpathian Mountains XV – XVIII centuries: Settlement. Migration. Everyday life], Kyiv: Naukova dumka, 205 s. (in Ukrainian).
- Kadlec, K., 1916. Valaši a valašský právo v zemích slovanských a uherských, Praha: Česká akademie, 528 s. (in Czech).
- Lehoczky, T., 1881. Bereg vármegye monographiája, I. kötet, Ungvár: Pollacsek Miksa könyvnyomda, 431 o. (in Hungarian).
- Lehoczky, T., 1894. Adalékok az oláh vajdák, oláh és orosz kenézek vagy soltészek és szabadosok intézményéhez hazánkban, Történelmi Társ., Budapest: Athenaeum R. Társ., o. 51-80. (in Hungarian).
- Mihályi, J., 1900. Máramarosi diplomák a XIV. és XV. századból, I. kötet, Máramaros-Sziget: Mayer és Berger Könyvnyomdája, 674 o. (in Latin, in Hungarian).
- Mytsiuk, O., 1938. Narysy z sotsialno-hospodarskoi istorii b. Uhorskoi nyny Pidkarpatskoi Rusy [Essays on socio-economic history of former Hungarian Rus' and nowadays Subcarpathian Rus'], tom. II, Praha: Drukarnia R. Hrdlichky, 390 s. (in Ukrainian).
- Petrov, A., 1929. Drevnejshaja na Karpatskoj Rusi sholtysskaja gramota 1329 g. [The most ancient sholtes diploma of 1329 from Carpathian Rus'], Karpatskij svet, vip. 63, Uzhgorod: Tipografija «Shkol'noj pomoshhi», 8 s. (in Russian).
- Petrov, A., 1930. Drevnejshija gramoty po istorii karpatorusskoj cervki i ierarhii 1391 – 1498 g. [Most ancient diplomas of 1391 – 1498 on the history of church and hierarchy of Carpathian Rus'], Praga: Ceska graficka unia, 229 s. (in Russian).

Pop, I.-A., 2010. Maramuresh v XIV v.: etniceskoe i konfessional'noe vzaimodejstvie [Maramuresh in XIV century: ethnic and confessional interaction], Studia Slavica et Balcanica Petropolitana, perevod N. G. Golant Sankt-Peterburg: Izdatel'stvo Istoricheskogo fakul'teta SPbGU, s. 17–32. (in Russian).

Sebestyén, Z., 2020. Kárpátalja helységnevei, Nyiregyháza: Pro Print Kft. nyomdaja, 528 o. (in Hungarian).

Shandra, R., Bedrii, M., 2013. Silski sudy ta sudochnystvo za ukrainskym i voloskym pravom: istoryko–pravove porivnianniia (XIV – XVIII st.) [Country courts of Wallachian and Ukrainian laws: historical and legal comparison (XIV – XVIII centuries)], Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriiia yurydychna, vyp. 58, s. 116–125 (in Ukrainian).

Shandra, R., 2014. Poniattia ta pravova pryroda voloskoho prava: istoryko–pravovy analiz [The concept and legal nature of Wallachian law: historical ad legal analysis], Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriiia yurydychna, vyp. 60, s. 154–161 (in Ukrainian).

Szendrey, Á., 1929. *A közigazgatás népi szervei, Népiünk és nyelviünk*, Szeged: Szegedi Alföldkutató bizottság, old. 92–104. (in Hungarian).

Tyvodar, M., 2010. Etnodemografichni protsesy na Zakarpatti (I – pochatok III tysiacholittia) [Ethnodemographic processes on the territory of Transcarpathian region (I – the beginning of III millennium)], Narodna tvorichist ta etnografia, № 1, Kyiv: Instytut mystetstvoznavstva, folklorystyky ta etnologii im. M. T. Rylskoho NAN Ukrainy, s. 4–31 (in Ukrainian).

Urbaria et conscriptiones (UC), HU MNL OL E 156 – a. – Fasc. 018. – No. 025., 152 s. [Online]. Dostupno: https://archives.hungaricana.hu/en/urbarium/hu_mnl_ol_e156_a_fasc018_no025/ (data zvernennia: 25.08.2022) (in Hungarian).

UC, HU MNL OL E 156 – a. – Fasc. 018. – No. 028., 228 s. [Online]. Dostupno: https://archives.hungaricana.hu/en/urbarium/hu_mnl_ol_e156_a_fasc018_no028/?list=eyJxdWVyeSI6ICJIVSBNTkwgT0wgRSAxNTYgXHUyMDEzIGEuIFx1MjAxMyBGYXNjLiAwMTguIFx1MjAxMyBOby4gMDI4LjI9 (data zvernennia: 18.08.2022) (in Hungarian).

UC, HU MNL OL E 156 – a. – Fasc. 019. – No. 006., 27 s. [Online]. Dostupno: https://archives.hungaricana.hu/en/urbarium/hu_mnl_ol_e156_a_fasc019_no006/?list=eyJxdWVyeSI6ICJIVSBNTkwgT0wgRSAxNTYgXHUyMDEzIGEuIFx1MjAxMyBGYXNjLiAwMTkuIFx1MjAxMyBOby4gMDA2LiwgIn0 (data zvernennia: 12.08.2022) (in Latin).

UC, HU MNL OL E 156 – a. – Fasc. 019. – No. 015., 82 s. [Online]. Dostupno: https://archives.hungaricana.hu/en/urbarium/hu_mnl_ol_e156_a_fasc019_no015/?list=eyJxdWVyeSI6ICJtdW5rYWZlIGlbnV6In0 (data zvernennia: 17.09.2022) (in Hungarian).

UC, HU MNL OL E 156 – a. – Fasc. 020. – No. 001., 215 s. [Online]. Dostupno: https://archives.hungaricana.hu/en/urbarium/hu_mnl_ol_e156_a_fasc020_no001/?list=eyJxdWVyeSI6ICJNTkwgT0wgRSAxNTYgXHUyMDEzIGEuIFx1MjAxM0Zhc2MuIDAyMC4gXHUyMDEzIE5vLiAwMDEifQ (data zvernennia: 02.09.2022) (in Hungarian).

UC, HU MNL OL E 156 – a. – Fasc. 031. – No. 002., 8 s. [Online]. Dostupno: https://archives.hungaricana.hu/en/urbarium/hu_mnl_ol_e156_a_fasc031_no002/?list=eyJxdWVyeSI6ICJtdW5rYWZlIGlbnV6In0 (data zvernennia: 18.09.2022) (in Hungarian).

UC, HU MNL OL E 156 – a. – Fasc. 045. – No. 036., 170 s. [Online]. Dostupno: https://archives.hungaricana.hu/en/urbarium/hu_mnl_ol_e156_a_fasc045_no036/ (data zvernennia: 13.08.2022) (in Latin).

UC, HU MNL OL E 156 – a. – Fasc. 048. – No. 058., 9 s. [Online]. Dostupno: https://archives.hungaricana.hu/en/urbarium/hu_mnl_ol_e156_a_fasc048_no058/?list=eyJxdWVyeSI6ICJrZW5leiAxNjA0In0 (data zvernennia: 24.08.2022) (in Latin).

UC, HU MNL OL E 156 – a. – Fasc. 053. – No. 012., 30 c. [Online]. Dostupno: https://archives.hungaricana.hu/en/urbarium/hu_mnl_ol_e156_a_fasc053_no012/?list=eyJxdWVyeSI6ICJNTkwgT0wgRSAxNTYgXHUyMDEzIGEuIFx1MjAxMyBGYXNjLiAwNTMuIFx1MjAxMyBOby4gMDEyIn0 (data zvernennia: 10.09.2022) (in Latin).

UC, HU MNL OL E 156 – a. – Fasc. 053. – No. 014., 37 s. [Online]. Dostupno: https://archives.hungaricana.hu/en/urbarium/hu_mnl_ol_e156_a_fasc053_no014/?list=eyJxdWVyeSI6ICJrZW5leiAxNTcwIn0 (data zvernennia: 06.09.2022) (in Latin).

UC, HU MNL OL E 156 – a. – Fasc. 053. – No. 019., 91 s. [Online]. Dostupno: https://archives.hungaricana.hu/en/urbarium/hu_mnl_ol_e156_a_fasc053_no019/ (data zvernennia: 25.08.2022) (in Hungarian).

UC, HU MNL OL E 156 – a. – Fasc. 053. – No. 030., 64 s. [Online]. Dostupno: https://archives.hungaricana.hu/en/urbarium/hu_mnl_ol_e156_a_fasc053_no030/?list=eyJxdWVyeSI6ICJIVSBNTkwgT0wgRSAxNTYgXHUyMDEzIGEuIFx1MjAxMyBGYXNjLiAwNTMuIFx1MjAxMyBOby4gMDMwIn0 (data zvernennia: 20.08.2022) (in Latin).

Zubanych, L., 2013. Sentmikloska (Chynadiivska) dominiia ta dvorianska rodyna Telehdi [St. Miklosh domain and noble family Telehdy], Scientific Herald of Uzhhorod University. Series: History, vyp. 2 (31), s. 7–13. (in Ukrainian).

Mykhailo Perun

PhD-student of the Department of Archeology, Ethnology and Cultural Studies,
SHEE «Uzhhorod National University», Uzhhorod

«POSSESSIONES SEU VILLAE KENEZIOS HABENTES...»: THE EVOLUTION OF KENEZSHIP ON THE TERRITORY OF BEREG COUNTY IN THE SECOND HALF OF THE 16TH - THE FIRST THIRD OF THE 18TH CENTURIES

This article attempts to reveal the main characteristics and functions of the kenezs of the Bereg county in the second half of the 16th – the first third of the 18th century. Also, one of the main goals of the publication is to consider the evolution of kenez status in the specified historical period. In general, the early modern era was marked by a significant population movement and influx for the northeastern border territories of the Kingdom of Hungary and the northwestern borders of the Principality of Transylvania. The such migratory activity led to the interaction of different legal systems, resulting in the emergence of new or a change in the meaning of old legal structures. Currently, the term «kenez» is considered in the scientific literature as a phenomenon of high–altitude Carpathian settlements existing exclusively within the boundaries of «Wallachian law». Accordingly, one of the main tasks of this study is to verify the

mentioned concept in the example of Bereg county, which includes plains, foothills, and mountain areas. In addition, the publication provides a comprehensive analysis of the idea of «kenezship» and considers various variants of its meanings. To achieve the goal, the author studies written sources related to the administrative-territorial and economic structure of Bereg county. At the same time, the publication examines some aspects of the contemporary social structure of the settlements of the Kingdom of Hungary. The article substantiates the thesis about the gradual transformation of the status of «kenezship» and its displacement by elements of Hungarian law, which the author tries to demonstrate with the help of the analysis of these acts, privileges, urbariums, and inventory descriptions of the committees of northeastern Hungary of the 16th – 17th centuries. The author paid particular attention to the processing of such documents as the charter granting privileges to the kenez of the settlements of the Bereg county, the court case of the kenez families of the village of Guklyve in 1645, and the urbaria of the early modern period from the Chynadiieve and Mukachevo domains. In addition, the publication reviews the concept of the term «birov», which existed together with the term «kenez» on the territory of Bereg county. The author concludes that the kenezes were not homogeneous in terms of functions and had their internal division. At the same time, highlighting the main features of the kenezship on the territory of the Bereg county allows us to assert its gradual transformation and transition into the framework of Hungarian law. For the sake of certain clarifications and a more detailed analysis of the phenomenon under study, the author is allowed to go beyond the time and geographical framework of the study.

Keywords: birov, kenez, urbariums, Wallachian law.